

BANK KREDITLARINING KICHIK BIZNES FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI.

Sharobova Farangiz Ixtiyor qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti.

ANNOTATSIYA.

Mazkur tezisda bank kreditlarining kichik biznes subyektlari faoliyatini yo'lga qo'yish va rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Kichik tadbirkorlikning milliy iqtisodiyotdagi ahamiyati, kredit resurslarining tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir mexanizmlari, kreditlash jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar hamda ularni bartaraf etishning mumkin bo'lgan yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, kichik biznesni kreditlashning xorijiy amaliyotidagi ilg'or tajribalari o'rganilib, ulardan milliy sharoitda foydalanish imkoniyatlari asoslangan. Tezisda nazariy tahlil jadval va sxemalar orqali vizual tarzda ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: bank krediti, kichik biznes, tadbirkorlik, kreditlash, aylanma mablag', investitsiya krediti, kafolat fondi, moliyaviy savodxonlik, ish o'rinlari, iqtisodiy rivojlanish.

KIRISH

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes mamlakat iqtisodiy tizimining eng harakatchan va tez moslashuvchan bo'g'ini hisoblanadi. U yangi ish o'rinlari yaratadi, aholi turmush darajasini oshiradi, raqobat muhitini shakllantiradi va mahalliy bozorlarni zarur tovar hamda xizmatlar bilan to'ldiradi. Biroq har qanday tadbirkorlik faoliyatining boshlanishi va keyingi rivojlanishi moliyaviy resurslarga bog'liq bo'lib, aksariyat hollarda tadbirkorning shaxsiy mablag'lari yetarli bo'lmaydi. Aynan shu nuqtada bank kreditlari kichik biznesning ishonchli moliyaviy tayanchiga aylanadi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, rivojlangan va

rivojlanayotgan mamlakatlarning aksariyatida yalpi ichki mahsulotning sezilarli qismi va bandlikning katta ulushi aynan kichik va o'rta tadbirkorlik zimmasiga to'g'ri keladi. Iqtisodiyoti barqaror rivojlanayotgan davlatlarda kichik biznes nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshiruvchi, balki innovatsion g'oyalarni tezkor amalga oshiruvchi, mahalliy va hududiy bozorlarning ehtiyojlariga chaqqon javob beruvchi bo'g'in sifatida e'tirof etiladi. Bunday sharoitda moliya-kredit tizimining, xususan tijorat banklarining kichik biznesni qo'llab-quvvatlashdagi ishtiroki iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanadi. Mamlakatimizda ham so'nggi yillarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, ularga moliyaviy ko'maklashish tizimini takomillashtirish borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Soliq va bojxona imtiyozlari, byurokratik to'siqlarni qisqartirish, elektron xizmatlarni joriy etish bilan bir qatorda, bank kreditlash mexanizmlarini yanada qulay va ochiq qilish masalasi ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur tezisda bank kreditlarining kichik biznes faoliyatini rivojlantirishdagi o'rni, uning ta'sir mexanizmlari, amaliyotda uchraydigan muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari kompleks tahlil qilinadi.

Kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi o'rni.

Bank kreditlarining ahamiyatini to'g'ri baholash uchun avvalo kichik biznesning iqtisodiyotdagi real o'rnini tushunib olish zarur. Kichik tadbirkorlik subyektlari — bu yakka tartibdagi tadbirkorlar, fermer xo'jaliklari, kichik ishlab chiqarish korxonalari, savdo va xizmat ko'rsatish sohasidagi kompaniyalar bo'lib, ular quyidagi vazifalarni bajaradi: Aholi bandligini ta'minlash va yashirin ishsizlik darajasini kamaytirish, yirik korxonalar bilan raqobatlasha oladigan moslashuvchan ishlab chiqarish tizimini shakllantirish, hududlarning, xususan qishloq joylarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shish, aholi turmush darajasi va xarid qobiliyatini oshirish, ichki bozorda tovar va xizmatlar assortimentini kengaytirish. Kichik biznesning bu qadar muhim vazifalarni bajarishi uchun uning barqaror va

uzluksiz moliyalashtirilishi shart. Aynan shu jihatdan bank kreditlari alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ular tadbirkorlik subyektlariga zarur bo'lgan mablag'larni tezkor va nisbatan tashkillashtirilgan tarzda taqdim etish imkonini beradi.

Kichik biznes uchun kreditlashning zarurligi.

Kichik korxonalar, xususan, endigina faoliyatini boshlagan tadbirkorlar uchun boshlang'ich kapital muammosi eng dolzarb masalalardan biridir. Uskuna sotib olish, ishlab chiqarish binosini ijaraga olish yoki ta'mirlash, xomashyo zaxirasini shakllantirish, ishchi kuchini jalb qilish kabi xarajatlarning barchasi mablag' talab qiladi. Bunday sharoitda bank krediti tadbirkorga quyidagi imkoniyatlarni beradi: Biznesni boshlash uchun zarur boshlang'ich kapitalni shakllantirish, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, zamonaviy texnologiya va uskunalarni joriy etish, aylanma mablag'lar yetishmovchiligini bartaraf etish, mavsumiy talab o'zgarishlariga moslashish imkoniyatini beradi. Shu tariqa kredit resurslari tadbirkorlik tashabbuslarini amaliy natijaga aylantiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, kichik biznes uchun kreditlash faqat moliyaviy yordam emas, balki tadbirkorlik madaniyatini shakllantiruvchi omil hamdir. Kredit oluvchi tadbirkor mablag'larni qaytarish majburiyatiga ega bo'lganligi sababli, o'z faoliyatini rejalashtirishga, xarajatlarni nazorat qilishga va daromadlilikni oshirishga alohida e'tibor qaratadi. Bu esa, o'z navbatida, korxonaning moliyaviy intizomini mustahkamlaydi va uzoq muddatli istiqbolda barqaror rivojlanish uchun zamin yaratadi.

Bundan tashqari, bank krediti tadbirkorga nafaqat moliyaviy resurs, balki ma'lum ma'noda "ishonch sertifikati" ham beradi. Bank tomonidan moliyalashtirilgan korxona hamkorlar, yetkazib beruvchilar va mijozlar nazarida ishonchliroq ko'rinadi, chunki kredit berish jarayonida bank tomonidan korxonaning

moliyaviy holati, biznes-rejasi va faoliyat istiqbollari puxta tahlil qilinadi. Bu holat tadbirkorlik subyekting bozordagi obro'sini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Kichik biznes uchun asosiy kredit turlari.

Kredit turi	Maqsadi	Muddati	Xususiyati
Boshlang'ich kapital krediti	Yangi biznesni tashkil etish	1–3 yil	Odatda yuqoriroq risk, kafolat talab etiladi
Aylanma mablag' krediti	Xomashyo, mahsulot zaxirasi	6 oy – 1 yil	Qisqa muddatli, tez aylanma
Investitsiya krediti	Uskuna, texnologiya sotib olish	3–7 yil	Uzoq muddatli, past foiz stavkali bo'lishi mumkin
Lizing asosidagi moliyalashtirish	Texnika va asbob-uskuna	2–5 yil	Uskunaning o'zi garov bo'lib xizmat qiladi
Mikrokredit	Kichik hajmdagi ehtiyojlar	3 oy – 2 yil	Soddalashtirilgan tartib, kichik summalar

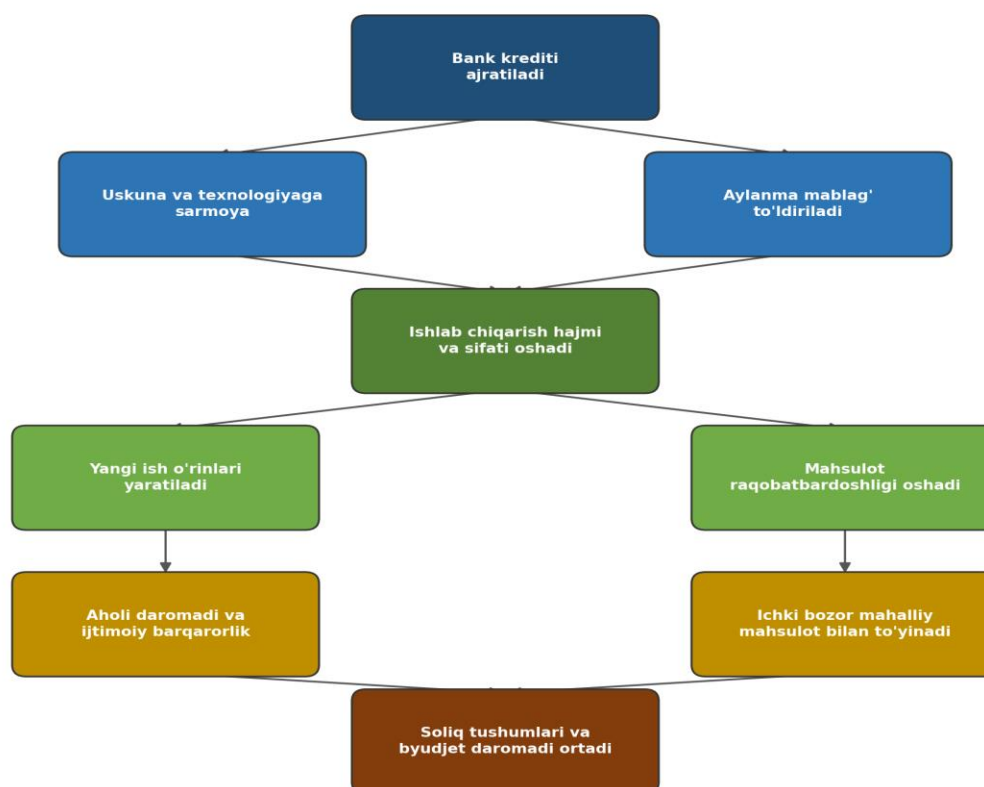
Kreditlashning kichik biznes rivojiga ta'sir mexanizmi.

Bank kreditlarining kichik biznesga ta'siri bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchidan, ishlab chiqarish salohiyatining oshishi. Kredit mablag'lari hisobidan sotib olingan zamonaviy uskunalar mahsulot sifatini yaxshilaydi, mehnat unumdorligini oshiradi va xarajatlarni kamaytiradi. Natijada korxona raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ikkinchidan, bandlikni ta'minlash. Rivojlanayotgan kichik biznes yangi ish o'rinlari yaratadi, bu esa nafaqat oila daromadini, balki umumiy ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi. Uchinchidan, ichki bozorni mahalliy mahsulot bilan to'yintirish.

Kredit yordamida kengaygan ishlab chiqarish import o'rnini bosuvchi mahsulotlar hajmini oshiradi, bu esa valyuta resurslarini tejashga xizmat qiladi. To'rtinchidan, davlat byudjetiga tushumlarning ortishi. Faoliyati kengaygan korxonalar ko'proq soliq to'lovchiga aylanadi, bu esa mahalliy va umummilliy byudjet daromadlarini oshiradi. Beshinchidan, innovatsion faollikning oshishi. Kredit resurslari tufayli tadbirkorlar yangi texnologiyalarni, raqamli boshqaruv tizimlarini va zamonaviy marketing usullarini joriy etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa mahsulot va xizmatlar sifatini yanada yuqori bosqichga olib chiqadi. Oltinchidan, hududiy rivojlanishning tenglashuvi. Kichik shaharlar va qishloq joylarida faoliyat yurituvchi tadbirkorlar kredit resurslariga ega bo'lganda, bu hududlardagi ishlab chiqarish faolligi ortadi, natijada poytaxt va yirik shaharlar bilan hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovut asta-sekin kamayadi.

1-jadval. Ta'sir mexanizmi sxemasi.

2-jadval. Kredit resurslarining biznes ko'rsatkichlariga taxminiy ta'siri.

Ko'rsatkich	Kreditdan foydalanishdan oldin	Kreditdan foydalangandan keyin
Ishlab chiqarish hajmi	Past, cheklangan quvvat	O'rtacha 20–40% gacha oshadi
Ish o'rinlari soni	Minimal xodimlar soni	Yangi lavozimlar ochiladi
Mahsulot assortimenti	Tor doiradagi mahsulot	Kengaytirilgan assortiment
Bozor qamrovi	Mahalliy, tor bozor	Mintaqaviy yoki undan kengroq bozor
Soliq to'lovlari	Kam hajmdagi tushumlar	Daromad o'sishi bilan ortadi

Kreditlashda uchraydigan asosiy muammolar.

Shu bilan birga, kichik biznesni kreditlash jarayonida bir qator to'siqlar ham mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat: Garov ta'minoti yetishmovchiligi — yangi tashkil topgan korxonalarning garovga qo'yish uchun yetarli mulki bo'lmasligi kreditga murojaat qilishni murakkablashtiradi. Foiz stavkalarining nisbatan yuqoriligi — ayrim hollarda kredit narxi tadbirkorlik daromadliligiga mos kelmasligi mumkin. Rasmiylashtirish jarayonining murakkabligi — hujjatlar to'plami va moliyaviy hisobotlarga qo'yiladigan talablar ba'zi tadbirkorlar uchun qiyinchilik tug'diradi. Moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi — biznes-reja tuzish, kredit resurslaridan oqilona foydalanish borasidagi bilim yetishmovchiligi. Bozor beqarorligi va risklar — ba'zi tarmoqlardagi noaniqliklar banklarni ehtiyotkorlik bilan yondashishga majbur qiladi. Kredit tarixining mavjud emasligi — yangi tashkil topgan tadbirkorlik subyektlarining bank tizimida moliyaviy faoliyat tarixi bo'lmasligi ularning kredit qobiliyatini baholashni qiyinlashtiradi.

Tarmoqlar bo'yicha nomutanosiblik — savdo va xizmat ko'rsatish sohalariga nisbatan ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligi tarmoqlarida kreditlash hajmi ko'pincha past bo'ladi, bu esa iqtisodiyotning tarkibiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu muammolarni hal etish nafaqat bank tizimi, balki davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari ham talab qiladi. Muammolarning aksariyati o'zaro bog'liq bo'lib, ularni alohida-alohida emas, balki kompleks tarzda, ya'ni huquqiy, institutsional va moliyaviy choralarni uyg'unlashtirgan holda hal etish maqsadga muvofiqdir.

Xorijiy tajriba.

Germaniya tajribasi. Davlat tomonidan tashkil etilgan rivojlantirish banki orqali tijorat banklariga arzon resurslar ajratiladi, so'ngra ular kichik biznesga imtiyozli shartlarda qayta kreditlanadi. Bu ikki bosqichli tizim risklarni taqsimlash va foiz stavkalarini pasaytirish imkonini beradi.

Janubiy Koreya tajribasi. Kafolat fondlari tizimi keng rivojlangan bo'lib, ular kichik korxonalarning kredit majburiyatlarining katta qismini kafolatlaydi, bu esa garov muammosini sezilarli darajada yumshatadi.

AQSh tajribasi. Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus davlat agentligi tijorat banklari bergan kreditlarning bir qismini kafolatlash orqali banklarning risklarini kamaytiradi va kreditlash hajmini rag'batlantiradi.

Xitoy tajribasi. Raqamli moliyaviy texnologiyalar (fintech) va banklar o'rtasidagi hamkorlik orqali kichik tadbirkorlarning moliyaviy operatsiyalari tahlil qilinib, muqobil kredit scoring tizimlari yaratilgan, bu esa kredit tarixi bo'lmagan tadbirkorlarga ham kredit olish imkonini bermoqda.

Ushbu tajribalarning umumiy jihati shundaki, davlat, bank tizimi va kafolat mexanizmlari o'rtasidagi uzviy hamkorlik kichik biznesni kreditlashning eng

samarali yo‘li hisoblanadi. Milliy sharoitda ham xuddi shunday integratsiyalashgan yondashuvni rivojlantirish katta salohiyatga ega.

XULOSA.

Bank kreditlari kichik biznesning shakllanishi, barqaror faoliyat yuritishi va izchil rivojlanishida muhim moliyaviy tayanch vazifasini bajaradi. To‘g‘ri yo‘naltirilgan va oqilona foydalanilgan kredit resurslari tadbirkorlik tashabbuslarini real iqtisodiy natijalarga aylantiradi, ish o‘rinlari yaratadi va mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishiga hissa qo‘shadi. Ayni paytda, kreditlash tizimidagi mavjud muammolarni — garov ta‘minoti, foiz stavkalari va rasmiylashtirish murakkabliklarini — bosqichma-bosqich bartaraf etish, kafolat mexanizmlarini rivojlantirish va moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali kichik biznesning bank kreditlaridan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirish mumkin. Bu esa, o‘z navbatida, mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida kichik biznesning mavqeini yanada mustahkamlaydi. Xulosa qilib aytganda, bank kreditlari va kichik biznes o‘rtasidagi munosabat ikki tomonlama manfaatga asoslangan hamkorlik xarakteriga ega: tadbirkor zarur moliyaviy resursga ega bo‘lsa, bank esa ishonchli mijozlar bazasini kengaytiradi va daromad oladi. Xorijiy mamlakatlarning ijobiy tajribasini o‘rganish va uni milliy sharoitga moslashtirgan holda joriy etish, kafolat mexanizmlarini rivojlantirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish hamda tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish — bularning barchasi kichik biznesni kreditlash tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Yakuniy natijada bu jarayon mamlakat iqtisodiyotining barqaror, innovatsion va bardoshli rivojlanishini ta‘minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. O‘zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida"gi Qonuni, 2019-yil 5-noyabr, O‘RQ-580-son. — lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida"gi Qonuni, 2012-yil 2-may, O‘RQ-328-son. — lex.uz.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy internet sayti. - cbu.uz.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy ma’lumotlari. — stat.uz.
5. Umarova I. S. O‘zbekistonda kichik biznesni kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish yo‘nalishlari // Ilmiy maqola.
6. Kichik biznes subyektlarini tijorat banklari orqali moliyalashtirishning AQSh tajribasi // Ilmiy maqola 2025-yil.
7. Kamalova J. Sanoat korxonalarini kreditlash amaliyotining zamonaviy holati // Ilmiy maqola.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining kichik biznes xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari. - lex.uz, president.uz.